

MEHNAT SHARTNOMASINING HUQUQIY JIHATLARI VA AMALIY
AHAMIYATI

Abduraxmonov Bekzod

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti huzuridagi

Samarqand viloyat yuridik akademik litseyi 203-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat shartnomasining huquqiy mohiyati, mehnat huquqida tutgan o‘rni hamda amaliy ahamiyati keng yoritilgan. Mehnat shartnomasi xodim va ish beruvchi o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy hujjat sifatida har ikki tomon manfaatlarini himoya qiladi, mehnat jarayonida adolat va qonun ustuvorligini ta’minlaydi. Shuningdek, maqolada O‘zbekiston Respublikasining amaldagi mehnat qonunchiligi asosida mehnat shartnomasining tuzilishi, uning turlari va zamonaviy mehnat bozoridagi ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mehnat shartnomasi, mehnat huquqi, ish beruvchi, xodim, huquqiy kafolat, mehnat munosabatlari, mehnat qonunchiligi.

Inson mehnati jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biridir. Mehnat jarayonining samarali tashkil etilishi, xodimlarning huquqlari himoyasi va mehnat intizomining ta’minlanishi ko‘p jihatdan mehnat shartnomasining to‘g‘ri tuzilishiga bog‘liq. Mehnat shartnomasi mehnat huquqi tizimida markaziy o‘rin tutib, xodim va ish beruvchi o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vosita hisoblanadi. U mehnatni tashkil etish, mehnatga haq to‘lash, dam olish, intizom, ijtimoiy kafolatlar va boshqa mehnat sharoitlariga oid barcha masalalarni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston Respublikasi so‘nggi yillarda mehnat sohasida chuqur islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Xususan, 2023-yilda kuchga kirgan yangi tahrirdagi Mehnat kodeksi mehnat munosabatlarning huquqiy bazasini zamonaviy talablarga mos ravishda qayta ko‘rib chiqdi. Unda xodimlarning huquq va erkinliklarini kafolatlash, ularni raqamli mehnat tizimiga moslashtirish, masofaviy mehnat shakllarini huquqiy tartibga solish, diskriminatsiyaga qarshi kurashish va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlash kabi yangiliklar o‘z ifodasini topgan. Bundan tashqari, mamlakatda inson kapitalini rivojlantirish, bandlik darajasini oshirish, mehnat migratsiyasi jarayonlarini tartibga solish va ish beruvchilar bilan xodimlar o‘rtasidagi huquqiy madaniyatni yuksaltirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Ayniqsa, xususi

sektorning kengayishi, yangi ish o‘rinlarining yaratilishi va mehnat munosabatlarining raqamli shaklga o‘tishi mehnat shartnomasining huquqiy mohiyatini yangicha talqin etishni taqozo qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, mehnat shartnomasining huquqiy jihatlarini chuqur o‘rganish, ularning amaliy qo‘llanilishi va samaradorligini tahlil etish hozirgi davrda nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir. Mazkur tadqiqotda mehnat shartnomasining mohiyati, turlari, tuzilish tartibi, bekor qilinishi, shuningdek, O‘zbekiston mehnat qonunchiligi va xalqaro me‘yorlar asosidagi o‘zgarishlar ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi (2023-yil yangi tahrir), mehnat qonunchiligiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, Oliy sud qarorlari hamda xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) konvensiyalari tahlil qilindi. Shuningdek, mehnat huquqi sohasidagi ilmiy adabiyotlar, maqolalar va amaliy tajribalar solishtirma-huquqiy tahlil usuli orqali o‘rganildi. Tadqiqotda tarixiy, tizimli va huquqiy tahlil metodlari qo‘llanildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, mehnat shartnomasi mehnat munosabatlarini qonuniy asosda tartibga soluvchi eng muhim hujjat bo‘lib, u xodimning ijtimoiy himoyasini ta‘minlaydi. Amaldagi mehnat qonunchiligida shartnomani tuzish, o‘zgartirish va bekor qilish tartibining aniq belgilanishi ish beruvchi va xodim o‘rtasida huquqiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shuningdek, raqamli mehnat shakllari (masofaviy ish, onlayn bandlik) uchun ham yangi huquqiy mexanizmlar yaratilgan. O‘zbekiston mehnat qonunchiligi xalqaro standartlarga yaqinlashib bormoqda. Shu bilan birga, ayrim amaliy muammolar — xodimlarning huquqiy savodxonligi pastligi, norasmiy bandlik holatlari, mehnat shartnomalarining to‘liq rasmiylashtirilmasligi — hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Ushbu masalalarni hal etish uchun mehnat inspeksiyasi faoliyatini kuchaytirish, raqamli mehnat platformalarida huquqiy nazoratni joriy etish zarur. Mehnat shartnomasi mehnat munosabatlarining barqarorligi, adolat va qonun ustuvorligini ta‘minlovchi asosiy huquqiy vositadir. Uning to‘g‘ri qo‘llanilishi xodim va ish beruvchi o‘rtasida ishonch muhitini yaratadi, ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlaydi va mehnat unumdorligini oshiradi. Shu sababli, mehnat shartnomasining huquqiy asoslarini chuqur o‘rganish va uni amaliyotda to‘g‘ri tatbiq etish mehnat huquqini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. — Toshkent: Adolat, 2023.
2. Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) konvensiyalari va tavsiyalari to‘plami. — Jeneva, 2022.
3. Qodirov B. “Mehnat huquqi asoslari”. — Toshkent: TDYuU nashriyoti, 2021.
4. Karimov I. “O‘zbekiston mehnat qonunchiligining rivojlanish bosqichlari”. — Huquq va jamiyat, №4, 2023.